

34

Hoge Raad
27 maart 2015, nr. 14/01022,
ECLI:NL:HR:2015:760
(mr. Bakels, mr. Snijders, mr. De Groot,
mr. Polak, mr. Tanja-van den Broek)
(Concl. A-G Spier)
Noot mr. D.F.H. Stein en mr J.M. Truijens
Martinez

Bewijskracht strafrechtelijk vonnis in civiele procedure. Verklaring voor recht. Voldoende (proces)belang. "Omgaan" door Hoge Raad.

[BW art. 3:303; Rv art. 161]

4.1.2. Indien een verklaring voor recht wordt gevorderd dat aansprakelijkheid bestaat voor schade, dient de rechter ervan uit te gaan dat eiser daarbij belang heeft als de mogelijkheid van schade aannemelijk is. Dat geldt ook als niet tevens een veroordeling tot schadevergoeding of tot verwijzing naar de schadestaatprocedure wordt gevorderd. Voor zover in HR 30 maart 1951, NJ 1952/29 anders is geoordeeld, komt de Hoge Raad daarvan terug.

4.2.2. De waardering van het bewijs is aan het oordeel van de rechter overgelaten, tenzij de wet anders bepaalt (art. 152 lid 2 Rv). Art. 161 Rv bevat een dergelijke bepaling: een op tegenspraak gewezen vonnis waarbij de Nederlandse strafrechter

bewezen heeft verklaard dat iemand een feit heeft begaan, levert dwingend bewijs op van dat feit. Het oordeel van de strafrechter dat een beroep op noodweer slaagt, wordt echter niet door art. 161 Rv bestreken. Dat oordeel maakt immers geen deel uit van de bewezenverklaring. Het heeft betrekking op de strafbaarheid van de verdachte (art. 350 Sv). De aanvaarding van een beroep op noodweer door de strafrechter laat de vrijheid in de bewijswaardering van de burgerlijke rechter dan ook onverlet.

De vennootschap naar buitenlands recht AIG Europe Limited,

als rechtsopvolgster van de vennootschap naar buitenlands recht Chartis Europe SA, gevestigd te London, Engeland,

eiseres tot cassatie, verweerster in het incidenteel cassatieberoep,

advocaat: mr. B.T.M. van der Wiel,

tegen

[verweerder],

wonende te [woonplaats],

verweerder in cassatie, eiser in het incidenteel cassatieberoep,

advocaat: mr. K. Aantjes.

Partijen zullen hierna ook worden aangeduid als AIG en [verweerder].

Conclusie Advocaat-Generaal

(mr. Spier)

1. Deze procedure is de juridische nasleep van een onverkwikkelijke gebeurtenis in 2006. [verweerder] is toen – kort gezegd – door de verzekerde van AIG aan- en overreden. [verweerder] is ter zake van hetgeen is voorgevallen strafrechtelijk veroordeeld, zij het gezien de ernst van zijn letsel niet tot straf verwezen. De verzekerde van AIG is in appel ontslagen van rechtsvervolgning wegens een geslaagd beroep op noodweer.

2. In deze procedure heeft [verweerder] een verklaring voor recht gevorderd die er kennelijk op neerkomt dat de rechter moet vaststellen voor welk deel AIG aansprakelijk is.

3. De vordering is in prima afgewezen en in appel toegewezen. Daartegen heeft AIG tijdig cassatieberoep ingesteld. [verweerder] heeft *onvoorwaardelijk* incidenteel cassatieberoep ingesteld.

4. Ik beperk me thans tot het niet toegelichte¹ *eerste onderdeel* van het principale beroep. Dit strekt ten betoge dat het Hof ambtshalve had moeten onderzoeken of [verweerder] in zijn onder 1 genoemde vordering kan worden ontvangen. AIG wijst er aan het slot van onderdeel 1.2 op dat [verweerder] niet duidelijk gemaakt waarom hij enkel een verklaring voor recht vorderde.

5. Naar valt aan te nemen, scharniert het onderdeel om een ruim 60 jaar geleden door Uw Raad gewezen arrest.² Daarin wordt het volgende overwogen:

“O. dat een vordering, welke uitsluitend strekt om bij gewijsde het bestaan van een rechtsverhouding te doen vaststellen, slechts toelaatbaar is, indien de eiser belang er bij heeft, dat zodanige de wederpartij bindende verklaring reeds dadelijk door den rechter wordt gegeven;

dat de rechter op het aanwezig zijn van zodanig belang, als een onmisbaar vereiste voor het bestaan van het recht op rechtsbescherming door rechtserkenning zonder meer zelfs ambtshalve letten moet;

dat ter beoordeling van de vraag of zodanig belang aanwezig is ervan moet worden uitgegaan, dat de eisen van een behoorlijke rechtspleging medebrengen, dat de eiser niet willekeurig zijn rechtsvordering mag splitsen in afzonderlijke vorderingen betreffende erkenning van recht en veroordeling tot praestatie, en dat deze splitsing alleen toelaatbaar is wanneer bijzondere omstandigheden dit tot behoud van eiser's rechten rechtvaardigen; dat daarom wanneer de eiser zich jegens den gedaagde beroept op het bestaan van een verbintenis uit onrechtmatige daad, welke hem een aanspraak op vergoeding van schade geeft, hij alleen dan afzonderlijke vaststelling van deze verbintenis mag vorderen onder voorbehoud van het recht om veroordeling tot schadevergoeding te vorderen, wanneer er bijzondere omstandigheden zijn gesteld of gebleken, die aan een veroordeling ondanks het bestaan van een aanspraak vooralsnog in den weg staan maar wenselijk maken dat hij

1 Deze benadering lijkt bij mr. Van der Wiel in de mode te zijn geraakt.

2 HR 30 maart 1951, NJ 1952/29. Zie voor voorbeelden waarin een kale verklaring voor recht toelaatbaar zou zijn C.J.J.C. van Nispen, Het rechterlijk verbod en bevel nr. 76 en Asser Procesrecht 2 (Van Schaick) nr 64 i.f.

althans het bestaan van de aanspraak reeds dadelijk door een bindende verklaring van den rechter veilig stelt”.

6. In haar conclusie voor een arrest uit 2001³ is mijn ambtgenote Wesseling-van Gent vrij uitvoering op deze materie ingegaan.⁴ De conclusie zou zo kunnen worden gelezen dat ze het varen van een minder rigide koers bepleit (of voorstaat). Zo’n pleidooi zou, naar zij ook aangeeft, stroken met de meer algemeen bepleite – en in ander verband door Uw Raad ook aanvaarde⁵ – benadering dat niet spoedig mag worden aangenomen dat een belang ontbreekt. In dat verband beroept zij zich onder meer op de oud President van Uw Raad Ras en de oud AG Vranken.⁶ Aldus ook de TM op wat thans art. 3:303 BW is.⁷

7. A-G Wesseling-van Gent heeft zich de vraag gesteld of de Hoge Raad van de onder 5 geciteerde opvatting in een later arrest is teruggekomen. Zij beantwoordt die vraag niet uitdrukkelijk, maar verwijst naar de opvatting van het oud lid van Uw Raad Heemskerk die het latere arrest in de NJ heeft geannoteerd. Volgens Heemskerk is de Hoge Raad in dit latere arrest niet van zijn onder 5 vermelde opvatting dat hier ambtshalve een taak voor de rechter ligt, teruggekomen. Volgens de annotator zou het in het geannoteerde arrest om een andere kwestie gaan, te weten om een situatie waarin geen zuiver declaratoir wordt gevraagd. In zo’n setting zou het belang “in negatieve zin” functioneren; het wordt verondersteld.⁸ Hoewel de bewoordingen van het arrest algemeen luiden, valt voor de opvatting van Heemskerk m.i. veel te zeggen.

8. De wetsgeschiedenis maakt ons niet veel wijzer. Na een niet heel eenvoudig te doorgronden exegetische wordt met kennelijke instemming gewezen op het onder 5 geciteerde arrest.⁹ In het gezaghebben-

de boek Hoger beroep wordt genoemd arrest zonder verder commentaar vermeld;¹⁰ kennelijk menen de auteurs dat dit nog staat als een huis.

9. Ik heb mij de vraag gesteld of strikte handhaving van de in de vijftiger jaren van de vorige eeuw ontwikkelde leer, die in de MvAII kennelijk werd onderschreven, naar thans geldende inzichten niet getuigt van excessief formalisme, waartegen het EHRM in een reeks uitspraken een dam heeft opgeworpen. Het antwoord op die vraag hangt m.i. hiervan af of er een goede grond bestaat om deze leer nog steeds te handhaven.

10. Er zijn ongetwijfeld argumenten te bedenken ter stoffering van de onder 5 geciteerde opvatting. Eén daarvan is dat voor verwijzing naar een schadestaatprocedure vereist is dat de mogelijkheid van schade aannemelijk is.¹¹ (Beoordeling van) dit vereiste zou kunnen worden omzeild wanneer zou kunnen worden volstaan met een vordering strekkend tot het uitspreken van een “kale verklaring voor recht”. Daar komt nog bij dat de rechter niet naar de schadestaatprocedure behoeft te verwijzen wanneer hij de schade zelf kan begroten (art. 612 Rv.). Het terstond “afdoen” van de zaak kan voor beide partijen en dus ook voor de verweerder aantrekkelijk zijn omdat het een vervolg-procedure onnodig maakt. Zou een eisende partij kunnen volstaan met het vorderen van een blote verklaring voor recht dan wordt de rechter deze mogelijkheid uit handen geslagen.

11. Bovendien moet worden voorkomen dat deelnemers aan het rechtsverkeer kunnen worden lastig gevallen met vorderingen waarbij de eisende partij geen redelijk belang heeft (al gaat het dan veelal om het materiële en niet zozeer om het

3 HR 15 juni 2001, ECLI:NL:HR:2001:AB2178, JOL 2001/373.

4 Zie onder 2.5-2.19.

5 HR 17 september 1993, ECLI:NL:HR:1993:ZC1058, NJ 1994, 118 HER rov. 3.2.

6 Onder het in de vorige noot genoemde arrest, respectievelijk voor HR 20 januari 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1620, NJ 1995/273 sub 26.

7 PG boek 3 p. 915.

8 Zie de noot onder 24 november 1978, ECLI:NL:HR:1978:AC6416, NJ 1980/88.

9 PG boek 3 p. 916.

10 Asser Procesrecht 4 nr. 180. Snijders/Klaassen/Meijer, Nederlands burgerlijk procesrecht (2011) nr. 58 is niet erg verhelderend en m.i. ook niet juist omdat de auteurs geen (zichtbaar onderscheid maken tussen het materiële en het formele (processuele) belang.

11 Vaste rechtspraak; zie o.m. HR 21 april 1967, ECLI:NL:HR:1967:AB5476, NJ 1967/241 (verkort afgedrukt), HR 22 juni 1979, ECLI:NL:HR:1979:AC6624, NJ 1979/516 en meer recent HR 8 april 2005, ECLI:NL:HR:2005:AR7435, NJ 2005/371 en HR 30 juni 2006, ECLI:NL:HR:2006:AX6246, RvdW 2006/681.

formele belang).¹² Dat is, naar ik veronderstel, de belangrijkste grond (geweest) voor het in leven blazen van de onder 5 genoemde leer.

12. In het algemeen kan dus (zeker) niet worden gezegd dat de leer van 1951 zonder meer een zinloos formalisme is. Is daarmee het antwoord op de onder 9 opgeworpen vraag gegeven? Alvorens een definitief oordeel te vellen, wil ik nog kort stilstaan bij de vraag of de beroemde (of beruchte) omstandigheden van het geval gewicht in de schaal zouden moeten of kunnen leggen.

13. Verdedigbaar zou bijvoorbeeld zijn dat de onder 10 en 11 genoemde argumenten niet of onvoldoende klemmen wanneer (heel) aannemelijk is dat sowieso een schadestaatprocedure nodig zou zijn. In dat verband zij gememoreerd dat (thans) AIG in haar cva heeft betoogd dat de hoogte van de schade “in de onderhavige procedure” niet aan de orde komt (onder 7); blijkbaar en geenszins verrassend, veronderstelt AIG dat zo’n procedure zal volgen wanneer aansprakelijkheid van haar verzekerde wordt aangenomen. Voor het overige is een nuttig debat uitgebleven.

14. Wanneer het aan zou komen op de afweging in een concrete situatie ben ik geneigd te denken dat het in een setting als bedoeld onder 13 in beginsel getuigt van excessief formalisme om de eisende partij niet-ontvankelijk te verklaren dan wel de vordering te ontzeggen op de door het onderdeel bepleite grond.¹³ Het springende punt is daarbij, in mijn ogen, dat verweerster zich er kennelijk bij heeft neergelegd dat eventueel een

vervolgprocedure nodig zou kunnen zijn. Ik formuleer evenwel met opzet voorzichtig. Er is immers niet alleen een partij-, maar ook een algemeen belang mee gemeoid dat nodeloze¹⁴ (vervolg)procedures worden voorkomen. Deze laatste leggen een onnodig beslag op de rechter en de algemene middelen, zolang ten minste griffierechten nog niet volledig kostendekkend zijn.¹⁵ Maar het zojuist ontwikkelde argument veronderstelt dat ingeval van een niet-ontvankelijkverklaring/afwijzing van de vordering zonder inhoudelijke beoordeling vervolgprocedures uitblijven. Dat laatste is in casu speculatief; ik werk dat om voor de hand liggende redenen niet verder uit.

15. Ten slotte: wij allen zijn er, helaas, mee vertrouwd dat in talloze dossiers het antwoord op voor de hand liggende vragen niet te vinden is. Zou de rechter worden gedwongen tot ambtshalve grasduinen naar de mogelijk diepere zin van een kale verklaring voor recht, dan bestaat een niet slechts theoretische kans op misverstanden.¹⁶ Ook hier komen de algemene middelen in geding.

16. Alles afwegend, kan verschillend worden gedacht over het antwoord op de vraag of de in 1951 ontwikkelde leer er ook naar geldende inzichten nog mee door kan. In beginsel beantwoord ik die vraag ontkennend. Ik benadruk in beginsel, want ik acht deze leer nog steeds heilzaam in gevallen waarin zelfs met goede wil niet valt te bevroeden wat de diepere zin is van een georderde kale verklaring voor recht. Maar als gezegd, gaat het dan veeleer – of misschien moet ik zeggen veelal – om beoordeling van het *materiële procesbelang* en niet om de vraag of het ergens goed voor was om niet tevens schade op te maken bij staat en verwijzing naar de schadestaat te vorderen.

17. Kort en goed: ik acht het onderdeel ongegrond.

18. Ten overvloede nog dit. Zelfs als de onder 5 genoemde leer nog springlevend zou zijn, lijkt me in bepaalde gevallen denkbaar dat de aangesproken partij ieder redelijk belang mist bij een klacht als verwoord in onderdeel 1. Nu [verweerder] daarop geen beroep doet en dit bovendien een beoordeling van feitelijke aard in het luchtledige

12 Zie daarover ook Asser Procesrecht 2 Van Schaick nr. 64. Hij lijkt, in mijn lezing, over het hoofd te zien dat het voor het griffierecht niet uitmaakt of een verklaring voor recht of een verklaring voor recht met een verwijzing naar de schadestaatprocedure wordt gevorderd. Hij wijst voorts op de mogelijkheid dat de gedaagde niet weet wat hem nog boven het hoofd hangt wanneer slechts een verklaring voor recht wordt gevorderd. In dat laatste geval valt er inderdaad iets voor te zeggen dat wordt vastgehouden aan de in 1951 ontwikkelde leer. Ik kan niet beoordelen of dergelijke gevallen (veel) voorkomen.

13 In het licht van HR 9 juli 2010, ECLI:NL:HR:2010:BM2337, RvdW 2010/835 gaat het vermoedelijk om afwijzing. Praktisch verschil maakt het niet. Ik teken er nog wel bij aan dat er iets wringt in het art. 80a-tijdperk, waarin de sanctie niet-ontvankelijkheid is.

14 Nodeloos om de onder 10 genoemde reden.

15 Ter vermijding van misverstand: dit is geen pleidooi voor zodanige griffierechten.

16 Zie bijvoorbeeld de al genoemde conclusie van AG Franken onder 1-9.

zou vergen, ga ik hierop niet nader in. In casu is er geen feitelijke basis voor beoordeling van zo'n – trouwens niet gevoerd – verweer.

19. Aanvaarding van de onder 17 verwoorde opvatting zou ertoe leiden dat Uw Raad “om zou moeten gaan”. Dat komt voor, maar – terecht – niet heel vaak. Ik houd er dus serieus rekening mee dat Uw Raad de thans nog geldende leer zal handhaven. In dat geval slaagt de kernklacht van onderdeel 1.1. De enig mogelijke uitkomst is dan dat [verweerder] niet-ontvankelijk wordt verklaard, dan wel dat zijn vordering wordt afgewezen zodat de Hoge Raad de zaak zelf zou kunnen afdoen. Immers is uit de stukken geen argument te putten op grond waarvan [verweerder] redelijkerwijs heeft kunnen volstaan met het vorderen van een blote verklaring voor recht. In cassatie doet hij op zo'n argument dan ook geen beroep.

20. Bij deze stand van zaken lijkt het, uit een oogpunt van efficiëncy, niet aangewezen om de resterende klachten te behandelen. Mocht Uw Raad, met mij, menen dat onderdeel 1 faalt, dan zal ik de resterende klachten desgewenst graag bespreken.

Conclusie

Deze conclusie strekt ertoe dat onderdeel 1 van het principale beroep faalt.

Hoge Raad

1. Het geding in feitelijke instanties

Voor het verloop van het geding in feitelijke instanties verwijst de Hoge Raad naar de navolgende stukken:

a. de vonnissen in de zaak 243111/HA ZA 12-156 van de rechtbank 's-Hertogenbosch van 13 juni 2012 en 24 oktober 2012;

b. het arrest in de zaak HD 200.123.657/01 van het gerechtshof 's-Hertogenbosch van 12 november 2013.

Het arrest van het hof is aan dit arrest gehecht.

2. Het geding in cassatie

Tegen het arrest van het hof heeft AIG beroep in cassatie ingesteld. [verweerder] heeft incidenteel cassatieberoep ingesteld. De cassatiedagvaarding en de conclusie van antwoord tevens houdende incidenteel cassatieberoep zijn aan dit arrest gehecht en maken daarvan deel uit.

Partijen hebben over en weer geconcludeerd tot verwerping van het beroep.

De conclusie van de Advocaat-Generaal J. Spier strekt ertoe dat onderdeel 1 van het principale beroep faalt. De nadere conclusie van de Advocaat-Generaal J. Spier strekt tot verwerping van het principale en het incidentele beroep.

3. Uitgangspunten in cassatie

3.1. In cassatie kan van het volgende worden uitgegaan.

(i) Op 25 juli 2006 is [verweerder] aangereden door een auto die werd bestuurd door [betrokkene 1] (hierna ook: de aanrijding). [verweerder] heeft daarbij letsel opgelopen.

(ii) De aanrijding volgde op een confrontatie tussen [verweerder] en [betrokkene 1]. Beiden zijn strafrechtelijk vervolgd.

(iii) [verweerder] is door de politierechter veroordeeld wegens bedreiging van [betrokkene 1] met enig misdrijf tegen het leven gericht. Mede wegens zijn aanzienlijke letsel is aan [verweerder] geen straf of maatregel opgelegd.

(iv) In de strafzaak tegen [betrokkene 1] is in hoger beroep poging tot doodslag bewezen verklaard en is tevens het beroep van [betrokkene 1] op noodweer terzake aanvaard. Hij is in zoverre ontslagen van rechtsvervolging. Wegens bedreiging met zware mishandeling van [verweerder] is [betrokkene 1] veroordeeld tot een werkstraf.

(v) AIG was ten tijde van de aanrijding de WAM-verzekeraar van de auto van [betrokkene 1].

3.2. In dit geding vordert [verweerder] een verklaring voor recht dat AIG aansprakelijk is voor de schade die hij lijdt als gevolg van de aanrijding. De rechtbank heeft de vordering afgewezen. Het hof heeft het vonnis van de rechtbank vernietigd en voor recht verklaard dat AIG voor 75% aansprakelijk is voor de schade die [verweerder] lijdt als gevolg van de aanrijding.

Het hof heeft, samengevat en voor zover in cassatie van belang, als volgt overwogen. [betrokkene 1] is op grond van art. 6:162 BW aansprakelijk voor de schade die [verweerder] heeft geleden doordat [betrokkene 1] met zijn auto tegen [verweerder] aan, en over hem heen is gereden (rov. 4.3.4).

Het oordeel van het gerechtshof Amsterdam over het beroep van [betrokkene 1] op noodweer in de strafzaak, vormt geen onderdeel van de bewezenverklaring, zodat op dat punt geen sprake is van dwingend bewijs in de zin van art. 161 Rv; [betrok-

kene 1] kan zich in de onderhavige civiele zaak niet met succes op overmacht of noodweer beroepen (rov. 4.3.3 en 4.3.6).

4. *Beoordeling van het middel in het principale beroep*

4.1.1. Volgens onderdeel 1 heeft het hof miskend dat [verweerder] onvoldoende belang heeft bij zijn vordering.

[verweerder] vordert slechts een verklaring voor recht.

Niet blijkt van bijzondere omstandigheden die rechtvaardigen dat hij daarmee volstaat. Het hof had [verweerder] daarom ambtshalve niet-ontvankelijk in zijn vordering moeten verklaren, aldus de klacht.

4.1.2. Indien een verklaring voor recht wordt gevorderd dat aansprakelijkheid bestaat voor schade, dient de rechter ervan uit te gaan dat eiser daarbij belang heeft als de mogelijkheid van schade aanmerkelijk is. Dat geldt ook als niet tevens een veroordeling tot schadevergoeding of tot verwijzing naar de schadestaatprocedure wordt gevorderd. Voor zover in HR 30 maart 1951, NJ 1952/29 anders is geoordeeld, komt de Hoge Raad daarvan terug.

4.1.3. In het oordeel van het hof ligt besloten dat [verweerder] voldoende belang heeft bij de gevorderde verklaring voor recht. Gelet op hetgeen hiervoor in 4.1.2 is vermeld, heeft het hof hiermee geen blijk gegeven van een onjuiste rechtsopvatting. Zijn oordeel is evenmin onbegrijpelijk of ontoereikend gemotiveerd, in aanmerking genomen dat niet in geschil was dat [verweerder] bij de aanrijding letsel had opgelopen. De klacht faalt.

4.2.1. Onderdeel 2.1 klaagt dat het hof heeft miskend dat, als de strafrechter een beroep op noodweer heeft aanvaard en daarop in de civiele aansprakelijkheidszaak een beroep wordt gedaan, de civiele rechter het rechtsoordeel van de strafrechter in beginsel dient te volgen.

4.2.2. De waardering van het bewijs is aan het oordeel van de rechter overgelaten, tenzij de wet anders bepaalt (art. 152 lid 2 Rv). Art. 161 Rv bevat een dergelijke bepaling: een op tegenspraak gewezen vonnis waarbij de Nederlandse strafrechter bewezen heeft verklaard dat iemand een feit heeft begaan, levert dwingend bewijs op van dat feit. Het oordeel van de strafrechter dat een beroep op noodweer slaagt, wordt echter niet door art. 161 Rv bestreken. Dat oordeel maakt immers geen

deel uit van de bewezenverklaring. Het heeft betrekking op de strafbaarheid van de verdachte (art. 350 Sv).

De aanvaarding van een beroep op noodweer door de strafrechter laat de vrijheid in de bewijswaardering van de burgerlijke rechter dan ook onverlet. Hierop stuit de klacht af.

4.3. De overige klachten van het middel kunnen niet tot cassatie leiden. Dit behoeft, gezien art. 81 lid 1 RO, geen nadere motivering nu die klachten niet nopen tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling.

5. *Beoordeling van het middel in het incidentele beroep*

De klachten van het middel kunnen niet tot cassatie leiden. Dit behoeft, gezien art. 81 lid 1 RO, geen nadere motivering nu die klachten niet nopen tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling.

6. *Beslissing*

De Hoge Raad:

in het principale beroep:

verwerpt het beroep;

veroordeelt AIG in de kosten van het geding in cassatie, tot op deze uitspraak aan de zijde van [verweerder] begroot op € 387,07 verschotten en € 2.200,- voor salaris;

in het incidentele beroep:

verwerpt het beroep;

veroordeelt [verweerder] in de kosten van het geding in cassatie, tot op deze uitspraak aan de zijde van AIG begroot op € 68,07 aan verschotten en € 2.200,- voor salaris.

NOOT

Feiten en procesverloop

(1) In bovenstaand arrest gaat de Hoge Raad in op het vereiste van voldoende belang bij een gevorderde verklaring voor recht dat aansprakelijkheid bestaat, zónder daaraan gekoppelde schadevergoedingsvordering. Daarnaast doet de Hoge Raad zijn licht schijnen over de bewijskracht van een strafrechtelijk vonnis in een civiele procedure en komt de Hoge Raad (expliciet) terug van eerdere jurisprudentie.

(2) De civiele procedure die leidde tot het bovenstaande arrest volgt op een strafrechtelijke procedure die voortkwam uit een liefdesdrama met tragische afloop. Aanleiding voor de procedure is een beëindigde relatie tussen een man en een vrouw. Na het stopzetten van de relatie kreeg de dame in kwestie tot onvrede van haar voormalige partner een nieuwe relatie. Kort na het beëindigen van de eerste relatie vond op een parkeerplaats een confrontatie plaats tussen beide mannen. De eerste man bedreigde de nieuwe liefde van de vrouw met een ijzeren staaf (een zogeheten "platenvoetje"). In reactie hierop reed de tweede man met zijn auto de eerste man aan, die vervolgens tientallen meters werd meegesleurd en daarna is overreden. Aan dit voorval hield de eerste man vier gebroken werfels en een gebroken schouderblad over.

(3) Beide mannen zijn strafrechtelijk vervolgd. De eerste man werd door de strafrechter veroordeeld maar kreeg geen straf vanwege zijn opgelopen letsel. De bestuurder van de auto werd in eerste aanleg veroordeeld voor poging tot doodslag, waarbij zijn beroep op noodweer werd verworpen. In hoger beroep slaagde echter het beroep op noodweer en werd de man veroordeeld wegens mishandeling.

(4) Bovenstaand arrest is het resultaat van een door de eerste man ingestelde civiele procedure. Deze procedure wordt ten behoeve van de autobestuurder gevoerd door AIG Europe Limited ("AIG"), de rechtsoptolger van zijn WAM-verzekeraar. De man vordert (i) een verklaring voor recht dat de bestuurder aansprakelijk is voor de schade die de man als gevolg van de aanrijding lijdt, althans tot een in redelijkheid vast te stellen deel daarvan, en (ii) veroordeling van de bestuurder in de kosten van het geding. Er is echter géén vordering tot schadevergoeding ingesteld.

(5) De Rechtbank Den Bosch wijst de vorderingen van de eerste man af. De rechtbank oordeelt dat het beroep van de bestuurder op noodweer slaagt en dat de bestuurder een beroep kan doen op een rechtvaardigingsgrond in de zin van art. 6:162 lid 2 BW, althans van overmacht in de zin van art. 185 VWW, zodat geen aansprakelijkheid bestaat. In hoger beroep vernietigt het Hof Den Bosch het vonnis van de rechtbank. Volgens het hof kan de bestuurder gezien de aangevoerde feiten en omstandigheden geen succesvol beroep doen op noodweer. Het hof komt tot de conclusie dat van noodweer geen sprake is en

verklaart dat de bestuurder aansprakelijk is voor 75 procent van de door de eerste man gestelde schade.

(6) Het hiertegen door AIG ingestelde cassatiemiddel richt zich zowel tegen het oordeel van het hof over de doorwerking van een beroep op noodweer in een civiele procedure als tegen het oordeel dat aansprakelijkheid bestaat.

Doorwerking strafrechtelijk vonnis in civiele procedure

(7) Een op tegenspraak gewezen strafrechtelijk vonnis waarin een bewezenverklaring is uitgesproken én dat in kracht van gewijsde is gegaan, levert in een civielrechtelijke procedure dwingend bewijs op (art. 161 Rv). De civiele rechter is daarmee verplicht de inhoud van het vonnis als waar aan te nemen (art. 151 lid 1 Rv), al staat tegenbewijs open (art. 151 lid 2 Rv).

(8) In cassatie betoogde AIG dat uit art. 161 Rv voortvloeit dat het strafrechtelijke vonnis dwingend bewijs oplevert en dat de civiele rechter dus in beginsel het rechtsoordeel van de strafrechter – waaronder een oordeel over schuld- of strafuitsluiting – dient te volgen, althans kenbaar bij zijn eigen oordeel moet betrekken. De Hoge Raad legt de bepaling echter anders uit en oordeelt dat slechts de *bewezenverklaring* uit een strafrechtelijk vonnis dwingend bewijs oplevert. Een oordeel omtrent de strafbaarheid van de verdachte (art. 350 Sv) maakt geen deel uit van de bewezenverklaring en levert dus geen dwingend bewijs op. De Hoge Raad volgt hiermee de conclusie van A-G Spier en de literatuur waarnaar Spier verwijst (nr. 4.22). Het oordeel sluit daarmee aan bij de tekst van de voorloper van art. 161 Rv, art. 1955 (oud) BW (zie R.J.B. Boonekamp, *Dwingende bewijskracht van strafvonnissen en tegenbewijs*, TCR 2008/4, p. 117).

(9) De civiele rechter is volgens de hoofdregel van art. 152 Rv dus geheel vrij in de waardering van bewijs ten aanzien van feiten die *niet* tot de bewezenverklaring behoren (vgl. ook r.o. 4.2.2). Dit oordeel over de bewijskracht van het strafrechtelijk oordeel roept tevens vragen op naar eventuele implicaties voor de bewijslastverdeling en rechterlijke motiveringsplicht. Kan een partij ter onderbouwing van een rechtvaardigingsgrond bijvoorbeeld volstaan met een verwijzing naar een strafrechtelijk vonnis waarin een beroep op noodweer is gehonoreerd? En

heeft de civiele rechter een motiveringsplicht indien hij afwijkt van een strafrechtelijk oordeel over dergelijke feiten?

(10) De civielrechtelijke rechtvaardigingsgronden als bedoeld in art. 6:162 lid 2 BW worden in belangrijke ingevuld door de strafrechtelijke rechtvaardigingsgronden van artikel 40-43 Sr. Dit neemt echter niet weg dat de civiele rechter de feiten en omstandigheden die in de strafprocedure zijn aangevoerd ter onderbouwing van het beroep op noodweer opnieuw dient te beoordelen. Sieburgh heeft er in dit kader opgemerkt dat bij de invulling van de civielrechtelijke rechtvaardigingsgrond aansluiting gezocht moet worden bij de aan het *civiele* recht ten grondslag liggende beginselen, zoals misbruik van recht, zaakwaarneming en onrechtvaardigde verrijking (zie C.H. Sieburgh, *Een evenwichtige werking van rechtvaardigings- en schulditsluitingsgronden in het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht*, TvPr 2003/2, p. 647-689).

(11) Onzes inziens brengt de zelfstandige beoordeling door de civiele rechter met zich dat hij in ieder geval vrij is om bij zijn oordeel feiten te betrekken die de strafrechter *niet* heeft betrokken bij zijn oordeel. Ten aanzien van feiten die de strafrechter *wél* heeft beoordeeld, ligt het complexer. Het onderscheid tussen de beoordeling door de civiele en de strafrechter hoeft immers nog niet te betekenen dat de civiele rechter ongemotiveerd kan afwijken van de strafrechter. Hier kan een parallel worden getrokken met het tuchtrecht. Uit het *Telfout*-arrest (HR 12 juli 2002, NJ 2003/151, r.o. 3.6.3) volgt dat de civiele rechter niet ongemotiveerd mag afwijken van het oordeel van de medische tuchtrechter. De civiele rechter heeft dus een motiveringsplicht. De achterliggende reden is dat de civiele rechter doorgaans minder deskundig zal zijn dan de medische tuchtrechter en dus zal moeten motiveren waarom hij afwijkt van het deskundig oordeel van de tuchtrechter.

(12) Terug naar het besproken arrest. Het hof betreft in zijn oordeel niet het oordeel van de strafrechter over noodweer en komt tot de conclusie dat géén sprake is van een rechtvaardigingsgrond. Had het hof expliciet moeten motiveren waarom het afweek van het oordeel van de strafrechter? Naar onze mening is dit niet het geval. Het oordeel van het hof kan worden verklaard doordat het hof uitgaat van andere feiten dan de strafrechter. Het hof bespreekt deze feiten

uitvoerig en komt tot een zelfstandig en gemotiveerd oordeel waarom het beroep op noodweer niet slaagt.

Verklaring voor recht en voldoende belang

(13) Dan de verklaring voor recht en het voldoende belang-vereiste. De systematiek van het aansprakelijkheidsrecht brengt met zich dat onderscheid wordt gemaakt tussen de *vaststelling* van aansprakelijkheid (vestigingsfase) en het bepalen van de *omvang* van aansprakelijkheid (omvangsfase). Deze tweedeling is ook in het burgerlijk procesrecht zichtbaar. Een partij die een ander aansprakelijk houdt voor geleden schade kan zijn vordering op verschillende wijzen insteken. Zo kan hij ervoor kiezen om “gewoon” een vordering tot schadevergoeding in te stellen. In dat geval wordt een oordeel gevraagd over zowel de vaststelling als de omvang van de aansprakelijkheid. Hij kan echter ook kiezen “slechts” een oordeel te vragen over het al dan niet bestaan van aansprakelijkheid. De partij vordert dan een verklaring voor recht dat aansprakelijkheid bestaat (art. 3:302 BW). Wordt zo’n verklaring afgegeven, dan is sprake van een declaratoir vonnis, dat naar zijn aard niet voor tenuitvoerlegging vatbaar is. Eventueel kan deze vordering later worden opgevolgd door een vordering tot schadevergoeding in een schade-staatprocedure (art. 612 e.v. Rv), maar dit hoeft niet. Voor het welslagen van een vordering tot een verklaring voor recht moet echter wel worden gesteld dat aan alle vereisten voor wanprestatie of onrechtmatige daad is voldaan. Dat is immers de juridische grondslag voor aansprakelijkheid en daarmee voor een verklaring voor recht dat aansprakelijkheid bestaat. Ook bij een verklaring voor recht dat aansprakelijkheid bestaat zal het *bestaan* van schade dus moeten worden gesteld (en zo nodig worden bewezen). Daarbij is voldoende dat de *mogelijkheid* dat schade is geleden aannemelijk is (HR 8 april 2005, NJ 2005/371, *Van de Ven/Van de Ven*).

(14) Verder geldt – net als voor iedere andere rechtsvordering – dat een verklaring voor recht slechts succesvol kan worden gevorderd indien daarbij “*voldoende belang*” bestaat (art. 3:303 BW). Als uitgangspunt geldt dat wordt verondersteld dat voldoende belang bestaat bij een ingestelde vordering. Slechts in uitzonderlijke situaties hoeft te worden aangetoond dat voldoende belang aanwezig is. Daarbij kan worden gedacht

aan een veroordeling onder tijdsbepaling, maar ook aan een verklaring voor recht (vgl. A.W. Jongbloed, *Groene Serie Vermogensrecht* (2013), art. 3:303 BW, aant. 6).

(15) Het verweer dat onvoldoende belang bestaat bij een ingestelde vordering is een verweer ten principale (HR 6 januari 2006, *NJ* 2007/35, *Fortuna/Léseluc*, r.o. 3.3), en dus géén exceptief verweer dat op straffe van verval vóór alle weren moet worden gevoerd. Dit brengt mee dat het verweer ook in een later stadium van de procedure nog kan worden aangevoerd. Dit mag geen verbazing wekken, nu zeer wel denkbaar is dat het ontbreken van voldoende belang zich pas *tijdens* de procedure realiseert en het toetsingsmoment voor voldoende belang is het moment waarop de rechter uitspraak doet (en niet het moment van instellen van de vordering). Vanzelfsprekend zal het verweer wel zo vroeg als redelijkerwijs mogelijk is naar voren moeten worden gebracht (vgl. art. 20 lid 2 Rv, art. 128 lid 3 Rv en de goede procesorde).

(16) Indien de rechter van oordeel is dat onvoldoende belang bestaat, leidt dit niet tot niet-ontvankelijkheid, maar tot afwijzing van de vordering (HR 9 juli 2010, *NJ* 2012/226, *Eurofactor*, r.o. 4.1.2). De gedachte die hieraan ten grondslag ligt, is dat niet-ontvankelijkverklaring slechts dient te volgen indien reeds zonder inhoudelijke beoordeling duidelijk is dat de vordering niet kan worden toegewezen, zoals bij een reeds verstreken of niet aangevangen rechtsmiddelen-termijn. De vraag naar voldoende belang kan echter slechts worden beantwoord na een inhoudelijke beoordeling van die vordering. Om die reden leidt een succesvol beroep op een gebrek aan voldoende belang in beginsel tot afwijzing van de vordering.

(17) Terug naar het bovenstaande arrest. In cassatie verwerpt de Hoge Raad het principaal cassatieberoep van AIG. AIG betoogde dat het arrest van het Hof vernietigd moest worden omdat het Hof niet ambtshalve had onderzocht of bijzondere omstandigheden gesteld of gebleken waren die rechtvaardigden dat “slechts” een verklaring voor recht werd gevorderd. Nu dergelijke omstandigheden niet waren gesteld of gebleken ontbrak het de man aan voldoende belang, aldus AIG. Het middel volgt de lijn van een arrest van de Hoge Raad uit 1951, waarin hij oordeelde dat een verklaring voor recht en een veroordeling tot schadevergoeding slechts

van elkaar konden worden gescheiden indien bijzondere omstandigheden dit rechtvaardigen en dat de rechter dit ambtshalve dient te toetsen (HR 30 maart 1951, *NJ* 1952/29).

(18) De Hoge Raad oordeelt echter als volgt: “4.1.2. Indien een verklaring voor recht wordt gevorderd dat aansprakelijkheid bestaat voor schade, dient de rechter ervan uit te gaan dat eiser daarbij belang heeft als de mogelijkheid van schade aannemelijk is. Dat geldt ook als niet tevens een veroordeling tot schadevergoeding of tot verwijzing naar de schadestaatprocedure wordt gevorderd. Voor zover in HR 30 maart 1951, *NJ* 1952/29 anders is geoordeeld, komt de Hoge Raad daarvan terug.”

(19) Degene die een verklaring voor recht vordert, hoeft dus niet te stellen dat een verklaring voor recht zonder vordering tot schadevergoeding gerechtvaardigd is, maar kan volstaan met het aannemelijk maken van de mogelijkheid van schade. Dit neemt vanzelfsprekend niet weg dat indien de wederpartij dit belang voldoende gemotiveerd betwist, het op de weg van de eiser ligt om zijn belang aannemelijk te maken.

(20) De Hoge Raad scheidt geen duidelijkheid over de vraag of de rechter ook *ambtshalve* moet toetsen of voldoende belang bestaat (zie voor een goede samenvatting van het debat hierover de conclusie van A-G Wesseling-Van Gent voor HR 15 juni 2001, *JOL* 2001/373, nr. 2.6-2.15). Dat op de rechter een dergelijke ambtshalve verplichting rust, vloeit met zoveel woorden voort uit het arrest van de Hoge Raad uit 1951. Ons is onduidelijk of de Hoge Raad in het hier besproken arrest ook terugkomt op dit onderdeel van het arrest uit 1951.

(21) Een andere vraag die dit arrest oproept, is de verhouding tot de algemene rechtspraak over het belang-vereiste. Zowel na het *Baby Jeffrey-arrest* (HR 9 oktober 1997, *NJ* 1998/853) als na het *Chipshol-arrest* (HR 19 maart 2010, *NJ* 2010/172) heeft in de literatuur hevig debat plaatsgevonden over het voldoende belang-vereiste bij een verklaring voor recht. De vraag rijst hoe bovenstaand arrest zich verhoudt tot deze twee arresten.

(22) Vooropgesteld zij dat de Hoge Raad niet alleen verantwoordelijk is voor de rechtseenheid en rechtsontwikkeling, maar ook geschillenbeslechter is in het concrete geval. De feitelijke achtergrond verschilt nu eenmaal van geval tot geval. Zo speelde in het *Chipshol-arrest* art. 6

EVRM een rol, hetgeen een andere dimensie geeft aan de beoordeling in verband met uit het EVRM voortvloeiende verplichtingen en stond in het *Baby Jeffrey*-arrest het oordeel van het hof dat het bestaan van schade onvoldoende aannemelijk was gemaakt in cassatie vast, aangezien het vanwege zijn feitelijke aard in cassatie niet toetsbaar was (r.o. 4.3.2 van het desbetreffende arrest).

(23) Onzes inziens zijn alle drie de arresten goed met elkaar te rijmen. Uitgangspunt is dat een verklaring voor recht slechts kan worden gevorderd indien is voldaan aan de vereisten voor aansprakelijkheid, waaronder het aannemelijk zijn van de mogelijkheid van schade. Is deze mogelijkheid niet aannemelijk, zoals in het *Baby Jeffrey*-arrest in cassatie vaststond, dan is er geen grondslag voor een verklaring voor recht en bestaat daarbij derhalve onvoldoende belang. Is deze mogelijkheid wel aannemelijk, dan kan op grond van het hier besproken arrest een verklaring voor recht worden gevorderd zonder daaraan gekoppelde schadevergoedingsvordering. Een heel ander geval is dat waarin sprake is van een (potentiële) schending van art. 6 EVRM, zoals in het *Chipshol*-arrest. In dat geval vloeit uit het EVRM-recht voort dat een inhoudelijk oordeel moet kunnen worden verkregen over een schending van art. 6 EVRM (EHRM 8 februari 1996, Reports 1996-I, *Murray v. United Kingdom*, r.o. 99-100). Een verklaring voor recht is zo'n oordeel (vgl. L.F. Wiggers-Rust, *Belang, belanghebbende en relativiteit in bestuursrecht en privaatrecht* (diss. Nijmegen), Den Haag: Boom Juridische uitgeverij 2011, p. 92-93).

“Omgaan” door de Hoge Raad

(24) Een korte opmerking, ten slotte, verdient nog het “omgaan” door de Hoge Raad. In met name goederenrechtelijke literatuur is recentelijk kritiek geuit op het “verkapt” omgaan door de Hoge Raad (zie onder meer F.M.J. Verstijlen, *“Hoe om te gaan met ‘omgaan’? Over verschillende manieren van ‘omgaan’ door de Hoge Raad”*, Tvl 2015/27). In bovenstaand arrest overweegt de Hoge Raad expliciet dat hij terugkomt van eerdere jurisprudentie, voor zover daarin anders is geoordeeld (r.o. 4.1.2). Helemaal duidelijk is deze overweging echter niet, want onduidelijk blijft in hoeverre in het arrest uit 1951 anders is geoordeeld. Het verdient onzes inziens aanbeveling dat de Hoge Raad, zoals in boven-

staand arrest, expliciet aangeeft dat hij terugkomt van eerdere jurisprudentie en daarbij – indien nodig – aandacht besteedt aan het rechterlijk overgangsrecht (vgl. Asser/*Vranken Algemeen Deel*** (1995), nr. 190 en 252-255).

D.F.H. Stein,
advocaat bij Stibbe te Amsterdam

J.M. Truijens Martinez
Advocaat bij Stibbe